

Thanatos

ISSN 2242-6280, vol. 5 2/2016

© Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry.

https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2016/12/kanerva_arvio.pdf**Kirja-arvio: *Kirkon, kruunun ja yhteisön intresseissä – Itsemurha 1600-luvun Ruotsissa*****Kirsi Kanerva**

Turun yliopisto

Riikka Miettinen, *Suicide in Seventeenth-Century Sweden: The Crime and Legal Praxis in the Lower Court*. University of Tampere, School of Social Sciences and Humanities, 2015. 576 sivua.

Riikka Miettisen historian alaan kuuluva väitöskirja *Suicide in Seventeenth-Century Sweden: The Crime and Legal Praxis in the Lower Court* käsittelee itsemurhan historiaa 1600-luvun Ruotsissa. Historiantutkimuksessa itsemurhan historia sinänsä sijoittuu marginaaliin. Tutkimusta tehdään jonkin verran, mutta paljon on vielä tekemättäkin. Antiikin aristokraattisen miehen oikeus riistää oma henkensä ja keskiajan kristinuskoon kuulunut näkemys itsemurhasta lähes synonyyminä epätoivon synnille on toki otettu esille monessa yhteydessä. Suurvalta-ajan Ruotsi, mukaan lukien myös sen itäisemmät osat on saanut jonkin verran huomiota. Miettisen väitöskirja tuo tämän aikakauden ja alueen itsemurhan historian tutkimukseen arvokkaan lisän.

Miettinen ei teoksessaan keskity niinkään itsemurhaa koskeneisiin asenteisiin – vaikka niitäkin sivutaan useasti – vaan 1600-luvun ruotsalaista itsemurhaa koskevaan lainsäädäntöön, oikeuskäytäntöihin ja kyseisen rikoksen käsittelyyn alioikeuksissa. Miettisen lähteenä on ollut alioikeuksien eli maaseutukäräjien ja kaupunkien raastuvanoikeuksien itsemurhien käsittelyyn liittyviä asiakirjoja sekä Svean hovioikeuden tuomiokirjeitä vuosilta 1630–1700. Alueellisesti jaoteltuna aineistoja on Keski-Ruotsista, Lounais-Suomesta, Pohjois-Pohjanmaalta sekä Karjalasta. Oikeusasiakirjojen lisäksi Miettinen on tutkimuksensa tueksi tutustunut laajasti myös muihin kirjallisiin aikalaisaineistoihin, jotka pitävät sisällään niin teologisia ja kirkollisia tekstejä kuin kruunun säädöksiäkin.

Miettinen tarkastelee itsemurharikollisuutta 1600-luvun Ruotsissa ja selvittää, miten itsemurhia on valtakunnan alueen alioikeuksissa tutkittu, tulkittu ja tuomittu. Tutkimuksen kautta hahmottuu tarkka kuva itsemurhiin liittyneistä alioikeusprosesseista ja niissä tapahtuneista muutoksista 1600-luvun aikana, jolloin oikeudellinen valta siirtyi enenevässä määrin paikalliselta yhteisöltä kruunulle ja sen edustajille.

Itsemurhasta oli Ruotsissa tullut rangaistava rikos, vieläpä törkeä sellainen, kuningas Kristofferin maalaissa, joka koottiin vuonna 1442. Keskusjohtoisen vallan heikkous kuitenkin vaikutti siihen, ettei lakia sovellettu yleisesti koko valtakunnassa

ennen vuotta 1608. Oikeudellisen prosessi itsemurhatapauksessa alkoi käytännössä siitä, kun joku löysi itsemurhan tehneen ruumiin tai kuolleen, jonka kuolintapa oli epäselvä, ja ilmoitti asiasta viranomaiselle. Viranomaisten mielenkiinnon herättivät ne kuolemat, jotka eivät vaikuttaneet luonnollisilta.

Miettisen tutkimuksesta käy ilmi, miten paikallisyhteisöllä oli suuri rooli siinä prosessissa, joka alkoi itsemurhaajan tai kyseisestä rikoksesta epäillyn kuolemasta ja päättyi ruumiin loppusijoitukseen. Kuolleen löytäjiltä edellytettiin varovaisuutta ruumiin käsittelyssä. Varsinaisesti vasta 1600-luvun lopulla säädettiin, että itsemurhaajan ruumiin liikuttaminen ennen pyövelin tuloa ja itsemurhan käsittelyä alioikeudessa oli rikos. Rikolliseksi katsottiin myös kaikenlainen rikollisen suojeleminen. Tällaisena suojelemana voitiin pitää myös itsemurhan peittelyä ja todisteiden pimeämistä, jollaiseksi voitiin tulkita myös ruumiin liikuttaminen. Kuitenkin myös kansan parissa eläneet erilaiset kuolleisiin liittyneet uskomukset saattoivat vaikuttaa siihen, ettei ruumista välttämättä tahdottu käsitellä, vaan jätettiin työ mieluummin kuoleman ammattilaiselle, pyövelille.

Kuolintapaa alettiin selvittää jo ennen asian käsittelyä oikeudessa. Varsinaisen kuolinsyyn toteamiseen ei Ruotsin valtakunnassa vielä 1600-luvulla juurikaan ollut asiantuntijoita. Monesti kuolinsyystä – ja siis myös siitä, oliko kyseessä itsemurha vai ei – todistivat maallikot, jotka olivat esimerkiksi löytäneet ruumiin, tai olivat kuolleen omaisia tai naapureita. Paikalliseen sanaan luotettiin. Varsinaiseen tutkintaan, mikäli sellainen tehtiin, saattoi osallistua paikallisia viranomaisia sekä luotettavina ja hyvämaineisina pidettyjä miehiä. Hyvin harvoin ruumista tutki lääkäritaitoinen ammattilainen, jo pelkästään siitä syystä, että opinsaaneita lääkäreitä oli valtakunnassa vähän. Tilanne oli luonnollisesti kaupungeissa erilainen verrattuna maaseutuun. Ruumiinavauksiakaan ei tehty. Lääketieteen koulutusta saaneiden tekemät kuolinsyytutkimukset ja ruumiinavaukset alkoivat yleistyä Ruotsissa vasta 1700-luvulta alkaen.

Kaikki varsinaiset itsemurhatapaukset eivät välttämättä päätyneet alioikeuksien käsiteltäviksi. Asiaan vaikutti muun muassa se, missä määrin itsemurhaajan perhe ja paikallisyhteisö olivat valmiita ilmiantamaan teon ja antamaan siitä tietoja. Omaisen tai merkittävän yhteisön jäsenen teon salaajia saattoi löytyä, jos edesmennyt oli ollut pidetty. Myös sillä oli merkitystä, miten kaukana vallan keskuspaikasta oltiin. Tieto itsemurhasta ei välttämättä kulkenut periferiasta sinne asti.

Jos itsemurha kuitenkin lopulta päätyi alioikeuden käsiteltäväksi, enintään kahdestatoista paikallisesta talonpojasta tai porvarista koostuva alioikeustoimijoiden joukko selvitti kuolinsyyn niiden tulkintojen kautta, joita lähiomaisten ja muiden todistajien lausunnoista voitiin tehdä. Edesmenneen aiempi käytös ja puheet, elämäntilanne ja hänen asemansa yhteisössä olivat kaikki yksityiskohtia, jotka saattoivat vaikuttaa kuolemasta tehtyyn tulkintaan. Esimerkiksi tekijän aiemmat puheet itsemurhasta voitiin tulkita niin, että kuolema tuomittiin itsemurhaksi, vaikka tapaus saattoikin vaikuttaa onnettomuudelta. Hyveellisinä kristittyinä pidettyjen ihmisten osalta tuomio saattoi olla toinen, olihan itsemurha paha teko, joka yhdistettiin helpommin pahoina pidettyihin ihmisiin. Erityisen hankalia tapauksia tulkittaviksi olivat esimerkiksi ilman silminnäkijöitä tapahtuneet hukkumiskuolemat. Mikäli tekijä todettiin syylliseksi, selvitettiin myös se, oliko tämä ollut terve vai mieleltään sairas, minkä jälkeen määritettiin rikolliselle sopiva rangaistus.

Rangaistus kohdistui itsemurharikoksessa itsensä surmanneen ruumiiseen. Varsinaisen rangaistuksen, eli käytännössä ruumiin siirtämisen, hävittämisen ja hautaamisen hoiti pyöveli. Perimmäisenä tarkoituksena rangaistusprosessissa oli itsemurhaajan häpäiseminen. Kaikki itsemurhat eivät kuitenkaan olleet lain edessä samanarvoisia tai yhtä törkeitä tekoja. Erityisen ankaria oltiin niille itsensä surmanneille, joita ei ollut määritelty mieleltään sairaiksi: pyöveli vei ruumiin metsään ja poltti sen. Mielisairaus taas nähtiin lieventäväksi asianhaaraksi. Mieleltään sairaat itsensäsurmaajat erotettiin kristillisestä yhteisöstä hautaamalla nämä kirkkomaan ulkopuolelle. Ruotsin valtakunnassa itsemurhaajan omaisuutta ei kuitenkaan takavarikoitu kruunulle, vaikka vastaava käytäntö tunnettiin monin paikoin Euroopassa.

Miettisen tutkimus tuo esille, miten alioikeuksien valta määrittää itsemurhaajalle tuleva rangaistus heikkeni 1600-luvulla, kun niiden päätökset alettiin alistaa hovioikeuden tarkistettavaksi ennen tuomion täytäntöönpanoa. Hovioikeus saattoi joko vahvistaa määrätyn rangaistuksen tai muuttaa tuomiota. Toisaalta alioikeuksissa jouduttiin myös huomioimaan yhteisön ja läheisten tarpeet ja odotukset, lain kirjain ja mahdolliset muut viranomaisten taholta tulevat vaatimukset. Tämän seurauksena harkinnanvaraisuuteen perustuvat tuomiot saattoivat vaihdella tapauskohtaisesti, eikä lakeja sovellettu alioikeuksissa aina kirjaimellisesti. Esimerkiksi se, mitä pidettiin tarkoituksellisen ja tahallisen oman kuoleman tuottamisena eli itsemurharikoksena tai vastaavasti onnettomuutena, oli joskus hankalasti määriteltävissä, sillä laki ei tarjonut tätä luokittelua varten mitään tarkkaa määritelmää. Myös käsitykset siitä, mitä mielisairaus oli, vaihtelivat. Toisaalta, vaikka lieventävistä ja raskauttavista asianhaaroista oltiin ehkä usein samaa mieltä, se, mikä painoarvo kullakin todistuksella katsottiin olevan, oli harkinnanvaraista, koska selkeää ohjeistusta aiheeseen ei ollut.

Miettisen tutkimuksen tärkeimpiä havaintoja on se, että alioikeuksien toiminta ei muuttunut ympäröivästä yhteisöstä riippumattomaksi, keskusjohtoiseksi toiminnaksi kovinkaan nopeasti. Miettisen tarkastelemana ajankohtana oli vielä suuri merkitys sillä, kuka ja millainen itsensä surmannut oli ollut, ja keitä olivat olleet hänen läheisensä ja ystävänsä (mikäli heitä oli ollut). Joitain itsemurhia todennäköisesti peiteltiin, ja viranomaiset olivat riippuvaisia paikallisten yhteistyöhalukkuudesta. Yhteisönsä marginaalissa eläneet epäsuositut henkilöt saivat ankarampia tuomioita, pidetyn henkilön kivut ja säryt ja niistä seurannut itsemurha taas herättivät sääliä.

Miettisen laaja aineisto, joka kattaa paitsi nykyisen Ruotsin myös nykyisen Suomen alueella sekä lännessä että idässä sijainneita alioikeuksien laatimia asiakirjoja, mahdollistaa myös alueellisten erojen esilletuomisen. Käy esimerkiksi ilmi, että valtakunnan itäosissa itsensä surmannutta vainajaa ei välttämättä jätetty koskemattomana tekopaikalleen siihen saakka, kunnes tuomio oli annettu (mikä saattoi kestää pitkäänkin). Sen sijaan ruumis saatettiin siirtää ja haudata jo ennen kuolleelle alioikeudessa langetettua rangaistusta, vaikkakaan ei kirkkomaahan, minne itsemurhaajilla ei ollut asiaa. Tapaan ovat voineet vaikuttaa kulttuuriset erot, sillä lähinnä ortodoksisen kirkon valtopiirissä aiemmin olleessa idässä käsitykset itsemurhaajan kalmon käsittelystä olivat toisenlaiset: sitä ei ollut aiemmin pidetty rikoksena. Osittain tapa on voinut olla seurausta siitä, että Ruotsin valtakunnan itsemurhaan liittyviä lakeja ei tunnettu riittävän hyvin tai niistä ei välitetty. Toisaalta toimintatapoihin vaikutti epäilemättä myös se, että välimatkat valtakunnan alueella olivat pitkiä ja syrjäkylien kulkureitit huonokuntoisia, minkä seurauksena rikoksen tutkinta ja tuomiot saattoivat ajallisesti venyä. Yleisesti ottaen pidettiin kuitenkin tärkeänä, että itsemurhaajan ruumiin siirtämiselle saatiin joltain viranomaiselta lupa.

Miettinen tuo myös esille vanhoihin aikoihin keskittyville historianutkijoille yleisen ongelman: lähteiden avulla voidaan sanoa kovin vähän todellisista itsemurhaluvuista. Miettisen aineistossa esimerkiksi näkyy itsemurhatapausten moninkertaistuminen 1680- ja 1690-luvuilla, mutta tämä havainto ei hänen mukaansa välttämättä tarkoita, että itsemurhat olisivat yleistyneet. Sen sijaan määrän kasvu on selitettävissä esimerkiksi väestönkasvulla, jolloin myös itsemurhien määrän voi olettaa kasvavan, ja aiemmin mainitulla hovioikeuden roolin kasvulla alioikeuksien päätösten vahvistajana. Korkeamman oikeusasteen tuottamat asiakirjat on säilytetty systemaattisemmin, mikä voi osaltaan vaikuttaa siihen, että myös tiedot tuomituista itsemurhatapauksista ovat säilyneet järjestelmällisemmin.

Miettinen käsittelee aihettaan kattavasti. Varsinaisen tutkimuksen, kirjallisuusluettelon ja tiivistelmän lisäksi Miettisen teoksessa on myös liiteosio, joka sisältää muun muassa listan tutkituilla alueilla alioikeuksissa itsemurhiksi tuomituista tai luokitelluista tapauksista kronologisesti ja alueittain sekä listan Svean hovioikeuden itsemurhatuomioista. Liiteosa palvelee näin myös lähdeaineistojen avoimeksi tekemisen ja avoimen saatavuuden tarvetta. Miettinen on tehnyt väitöskirjassaan perusteellista työtä ja toivoa sopiikin, että nyt vain pienenä väitöskirjapainoksena ilmestynyt tutkimus saadaan myöhemmin

tiedoksi laajemmin myös kansainväliselle yleisölle esimerkiksi kansainvälisen kustantajan kautta. Kotimaiseen itsemurhaa koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun aihetta käsittelevä suomenkielinen tietokirja olisi myös tervetullut lisä.

Kirjoittaja:

Kirsi Kanerva (Turun yliopisto) on kulttuurihistoriasta vuonna 2015 väitellyt tutkija, joka on tarkastellut aiemmassa tutkimuksessaan tunteita, kuolemaa ja eläviä kuolleita islantilaisessa saagakirjallisuudessa. Hänen tämänhetkinen tutkimusprojektinsa käsittelee itsemurhan historiaa keskiajan Islannissa. Yhteystiedot: ktkane@utu.fi